

# SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH NOVINÁŘŮ

---

MIROSLAV ŠEPTÁK

Tradice profesního sdružení novinářů sahá v české historii ještě do dob existence habsburské monarchie, kdy v listopadu 1877 proběhla ustavující schůze Spolku českých žurnalistů.<sup>1</sup> Další novinářská organizace – Spolek českých krajinských žurnalistů pro Čechy, Moravu a Slezsko nevykonávala kromě sporadických schůzí prakticky žádnou další činnost. Rámec výběrového profesního sdružení nepřekročila ani Jednota žurnalistů českoslovanských. Kritéria reprezentativní organizace naplnil až Syndikát československých žurnalistů založený v roce 1911 pod názvem Syndikát pražských deníkářů. Navzdory několika integračním snahám také v meziválečném Československu působilo současně několik profesních novinářských spolků. Jednotná žurnalistická organizace vznikla teprve v červnu 1939 pod názvem Národní svaz novinářů. V nelehkých podmínkách Protektorátu Čechy a Morava nejenže hájila profesní zájmy českých žurnalistů, ale také poskytovala sociální a právní pomoc rodinám perzekuovaných novinářů. Po obsazení čelních míst stoupcí kolaborace s Němci v únoru 1942 prodělal svaz rozsáhlé personální i organizační změny.<sup>2</sup>

Po skončení druhé světové války vstoupili žurnalisté do nového období profesní činnosti. Dobově převládal názor, že tisk nesmí dělit a polarizovat společnost

- 1 Dějinám profesního svazu novinářů v Československu po druhé světové válce byla dosud v české historiografii věnována pouze nepatrná pozornost. U příležitosti 100. výročí vzniku žurnalistické organizace v roce 1987 došlo k vydání monografie z pera kolektivu autorů pod vedením Vladimíra Hudce. Ačkoli kniha vychází převážně z nevydaných pramenů, téma je zpracováno marxisticko-leninskou optikou interpretace dějin. Srov. Hudec, Vladimír: Z historie naší novinářské organizace. Praha 1987. Novější zpracování nabízí stručně Blodigová, Alexandra: Osud Spolku českých žurnalistů a jeho nástupců. *Paginae historiae* 9, 2001, s. 132–133; a především Cebe Jan: Spolkový život českých novinářů v letech 1945–1948. Praha 2015; Týž: Úloha novinářské organizace v únorových událostech roku 1948. In: Pražské sociálně vědní studie. Prague Social Science Studies. Mediální řada 020. Praha 2011; Týž: Cesta novinářské organizace k „Pražskému jaru“. In: Česká média a česká společnost v 60. letech, ed. Barbara Köpplová – Radim Wolák. Praha 2008, s. 31–38. Postoj Svazu českých novinářů k událostem v roce 1968 přibližuje bez zohlednění archivních materiálů Suková, Jana: Svaz českých novinářů v období Pražského jara, bakalářská práce, Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova v Praze. Praha 2013. K vývoji novinářské organizace příslušné pasáže přehledových prací: Končelík, Jakub – Večera, Pavel – Orság, Petr: Dějiny českých médií. Praha 2010; Bednařík, Petr – Jiráček, Jan – Köpplová, Barbara: Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti. Praha 2011.
- 2 Cebe, J.: Spolkový život, s. 16–39; Bednařík, P. – Jiráček, J. – Köpplová, B.: Dějiny českých médií, s. 156–159.

vyvoláváním polemik podle zájmů jednotlivých vydavatelů, nýbrž sloužit rozvoji lidově-demokratického Československa. Soukromé vlastnictví periodického tisku mělo ustoupit ve prospěch akcentování osobní odpovědnosti novináře vůči státu.<sup>3</sup>

Bezprostředně po skončení války prezentovali žurnalisté úmysl potrestat kolaborující kolegy a učinit tím symbolickou tečku za minulostí.<sup>4</sup> Souběžně s přípravou očisty proběhly první kroky k ustavení nové profesní organizace v podobě vzniku přípravného výboru Svazu českých redaktorů, později vystupujícího pod názvem Svaz českých novinářů (SČN).<sup>5</sup> Vedle zúčtování se skutečnými či domnělymi kolaboranty se jeho aktivity zaměřovaly na materiální a finanční výhody svých členů i vzdělávací činnost.<sup>6</sup> Svaz aktivně vystupoval při vzniku nové Vysoké školy politické a sociální za účelem vytvoření platformy pro výchovu novinářů pro potřeby lidově demokratických médií.<sup>7</sup>

Nutnost administrativně zajistit chod nově vzniknuvší organizace a potrestat kolaborující novináře způsobila několikrát odklad ustavující schůze svazu. První valná hromada žurnalistické organizace proběhla tak až 17. března 1946 v Praze. Vládní činitele zastupoval ministr průmyslu Bohumil Laušman nebo v průběhu jednání se dostavivší vedoucí rezortu zahraničního obchodu Hubert Ripka. Jeho kolega, ministr informací Václav Kopecký, v dlouhém a emotivním projevu plném vzletných frází hovořil o důležité roli novinářské organizace v systému poválečných médií, vyjádřenou například personálním propojením tiskového odboru ministerstva informací s funkcionáři svazu.<sup>8</sup> Delegáti aklamačně a jednomyslně zvolili předsedou profesní žurnalistické organizace Otakara Wünsche.<sup>9</sup> Přijali stanovy SČN

3 Bednařík, Petr – Cebe, Jan: Řízení českých médií v letech 1945–1948. Sborník Národního muzea, řada C – Literární historie 51, 2006, č. 1, s. 32–36; Bednařík, Petr: Český tisk v letech 1945–1948. In: Rozvoj české společnosti v Evropské unii. Část III. Média. Teritoriální studia, ed. Barbara Köpplová – Jakub Končelík – Irena Prázová – Jiří Vykoukal. Praha 2004, s. 132–144.

4 Národní archiv (NA), fond Archiv Syndikátu novinářů, (ASYN), kart. 166, sl. 166/1, Tisková konference při České národní radě, 11. 5. 1945. K průběhu očisty srov. Cebe, J.: Spolkový život, s. 86–119. Očistná komise předala 51 novinářů Národnímu soudu, 35 vyloučila, 42 zakázala činnost a 58 udělila pokutu. Srov. tamtéž, s. 109.

5 NA, ASYN, kart. 166, sl. 166/2, Zápis o schůzi předsednictva výboru Svazu českých novinářů, konané dne 23. 6. 1945 v 8:30 hod.

6 Jednalo se například o obnovení zlevněných novinářských tramvajek i určitý nadstandard v rámci přidělového systému obstarávání ošacení, obuvi, cigaret, kávy a lihovin v nejrůznějších domácích i zahraničních zdrojích. Srov. NA, ASYN, kart. 166, sl. 166/2, různé zápisy z jednání přípravného výboru SČN z roku 1945.

7 Výuka na škole začala v říjnu 1945.

8 Cebe, J.: Spolkový život novinářů, s. 55. Jednalo se například o Františka Bauera, Antonína Cibulku, Václava Osvalda, Karla Františka Zierise a Jana Hrabánka. Srov. tamtéž, s. 57–58, 62–63, 69, pozn. 178–179.

9 Otakar Wunsch (1893–1947) v letech 1919–1939 redigoval Československé železniční listy, působil také jako redaktor čtrnáctideníku Jednota a Obzoru penzistů železničních, státních, vojenských, soukromých a samosprávných. Po květnu 1945 člen Ústřední rady odborů a šéfredaktor odborového tisku. 1945–1946 poslanec Prozatímního Národního shromáždění za národní socialisty.

jako zájmové organizace, odborové záležitosti přešly do kompetence Revolučního odborového hnutí.<sup>10</sup>

Vrcholným orgánem svazu se stal ústřední výbor. Na prvním zasedání 28. března schválil vznik regionálních poboček v místech, kde působilo alespoň 20 žurnalistů (Brno, Hradec Králové, Liberec, Plzeň, Praha, Olomouc, Ostrava a Zlín).<sup>11</sup> Nedílnou součástí SČN se podle zaměření stávaly také tzv. odborné skupiny – sekce. Postupně jich vzniklo šest a sdružovaly redaktory z denních listů, ze zpravodajských agentur, rozhlasu, týdeníků i dalších periodických časopisů, penzisty a redaktory ve veřejné službě.

Významnou roli při usměrňování a ovlivňování novinářské práce určil žurnalistické organizaci zákon o postavení redaktorů a o Svazech novinářů přijatý v květnu 1947. Stanovil kritéria pro výkon činnosti redaktora, vymezením jeho práv i povinností. V neposlední řadě proklamoval právo na svobodné vyjádření názoru.<sup>12</sup> Na území Československa zřizoval Ústřední svaz československých novinářů se sídlem v Praze jakožto samosprávnou korporaci s organizačními jednotkami Svazem českých novinářů a Zvázom slovenských novinářov. Legislativní norma ukládala povinné členství ve svazu všem redaktorům, čímž znemožnila působení tzv. svobodných žurnalistů. Zákon o postavení redaktorů a o Svazech novinářů spolu s personálním propojením mezi vedením SČN a ministerstvem informací ovládaným komunistickou stranou vytvořily v době mocenského střetu mezi komunisty a demokraty příznivé předpoklady pro rychlou kádrovou obměnu v českém tisku.

Již 25. února 1948 vypracoval Akční výbor SČN pod vedením redaktora Rudého práva Vojtěcha Dolejšího prohlášení o dalším směřování novinářské organizace.<sup>13</sup> Nejprve odsoudil „neodpovědné jednání a činy osob, které svým protilidovým postojem pokusily se rozložit jednotu národa a jeho pracujících příslušníků a zmařit tak... vývoj k socialismu“. Následně obvinil z eskalace vnitropolitického napětí novináře v redakcích „Obzorů“, „Vývoje“, „Dneška“, „Svobodného zítřku“, „Svobodného slova“ – „Národní obrody“, „Slova národa“, „Volného slova“, „Svobodného směru“, „Hlasu lidu“, „Osvobozeného našince“ a dalších periodik. Tito žurnalisté údajně naprosto opustili zásady pravdivého referování, zkeslovali zahraniční a vnitropolitické zprávy, popuzovali lid proti Sovětskému svazu, zlehčovali i uráželi národy a vlády všech slovanských spojeneckých zemí. Akční výbor proto proti nežádoucím vlivům v českém tisku rázně zakročil; z řad svazu s okamžitou

10 NA, ASYN, kart. 166, sl. 166/3, Zápis 1. valné hromady Svazu českých novinářů, 17. 3. 1946.

11 Tamtéž, kart. 167, sl. 167/1, zápis o ustavující schůzi ústředního výboru Svazu českých novinářů 28. 3. 1946.

12 Zákon č. 101/1947 Sb. o postavení redaktorů a o Svazech novinářů.

13 Vojtěch Dolejší (1903–1972) novinář, funkcionář KSČ, redaktor Dělnického deníku (1931–1934), týdeníku Pochodeň v Hradci Králové (1934–1935), Rudého práva (1935–1938 a 1945–1950), šéfredaktor Práce (1953–1955), šéfredaktor Tvorby (1956), šéfredaktor Květů (1963–1966). Místopředseda Svazu československých novinářů (1947–1951), předseda Svazu československých novinářů (1951–1963).

platností vyloučil kritiky poválečné politiky komunistů například Františka Klátilla, Pavla Tigrida, Jiřího Kovtuna, Ivana Herbena nebo Ferdinanda Peroutku. Závěr prohlášení vyslovil podporu vládě Klementa Gottwalda a ujistil ji, že žádný ministr nebude v tisku napadán.<sup>14</sup>

Akcční výbor vylučoval novináře, u nichž nespatořoval záruku loajality ke komunistickému režimu na základě vlastních návrhů nebo iniciativy akčních výborů jednotlivých vydavatelství či redakcí. Některé regionální pobočky dokonce projevovaly příliš velkou horlivost, aniž by s Akčním výborem SČN dostatečně komunikovaly.<sup>15</sup> Výsledek očisty od „reakčních živlů“ znemožnil výkon povolání více než stovce většinou zkušených novinářů zastávajících v redakcích přední funkce.<sup>16</sup> Jejich vynucený odchod z oboru předznamenal odklon od názorově a žánrově pestré žurnalistiky do poslušné služby jediné vládnoucí straně.<sup>17</sup> Komise Akčního výboru vypracovala hlavní zásady pro práci redaktorů pod názvem „Ideové směrnice českého novináře“. Žurnalisté měli být v čele boje za socialismus, pracovat pro mír, demokracii, proti fašismu i vlivům ohrožujících „pokrokový“ vývoj lidstva.<sup>18</sup> Po únoru 1948 vytvořili čeští a slovenští žurnalisté Svaz československých novinářů (SČSN) se sídlem v Praze, v jehož rámci existoval ještě Národní svaz slovenských novinářův.

Pod záštitou personálně obměněné organizace proběhl ve dnech 23. a 24. října 1948 první celostátní sjezd. Hlavní referát o úkolech tisku přednesl Václav Kopecký. Ministr jej koncipoval v intencích zúčtování s érou „měšťáckého tisku“ v historii československé žurnalistiky. Noviny dosud podle Kopeckého názoru sloužily jako nástroj „každodenního obelhávání“ a jako „prostředek nejhnusnějšího kupčení s veřejným míněním“. Ministr slíbil „v nové éře“ novinářům nejen hmotné zajištění,

14 NA, ASYN, kart. 178, sl. 178/1, Zápis ze schůze Akčního výboru 25. 2. 1948. Ze SČN byli okamžitě vyloučeni: Ivan Herben, Vladimír Minařík, Vlastimil Lorenc, Jaroslav Kučera, František Klátíl, Ivan Suk, Vladimír Doležal (Svobodné slovo); Josef Drašnar (Slovo národa), Ivan Bambas (Kutnohorský kraj), Pavel Tigrid, Jiří Kovtun (Vývoj), Zdeněk Lederer (Obzory), Karel Votava (Československá demokracie), Jan J. Lorenc (za články v Dnešku a Svobodných novinách), Eduard Valenta, Ferdinand Peroutka (Svobodné noviny). Srov. tamtéž, sl. 178/3, AV SČN, Seznam vyloučených novinářů 1948. První vlna represe postihla nejvíce redakci národněsocialistického Svobodného slova, jednoho z hlavních oponentů komunistického tisku. Srov. tamtéž, sl. 178/2, Korespondence 1948, dopis AV SČN národnímu správci podniku Melantrich Františku Hrachovi, 4. 3. 1948.

15 Srov. např. NA, ASYN, kart. 178, sl. 178/4, AV SČN, regionální pobočky, Rezoluce Akčního výboru novinářů kladenského kraje 26. 2. 1948; Usnesení Akčního výboru kladenských novinářů na I. řádné schůzi 27. 2. 1948 v místnosti redakce Práce v Kladně; dopis Akčního výboru kladenských novinářů Akčnímu výboru Svazu českých novinářů v Praze, 28. 2. 1948; dopis AV SČN předsedovi Akčního výboru v Kladně Robertu Vlachovi, 5. 3. 1948; Akční výbor severočeských novinářů v Ústí nad Labem Akčnímu výboru Svazu českých novinářů, 27. 2. 1948; Akční výbor Svazu českých novinářů úředníkovi ministerstva informací Iljovi Bártovi, 16. 3. 1948.

16 Tamtéž, kart. 178, sl. 178/3, AV SČN, seznamy vyloučených novinářů.

17 K proměnám médií v Československu po únoru 1948 srov. Bednařík, Petr – Cebe, Jan: Vývoj médií v Československu od února 1948 do prosince 1950. Sborník Národního muzea v Praze, Řada C – Literární historie sv. 53, 2008, č. 1–4, s. 53–56.

18 Věstník Ústředního svazu československých novinářů 2, číslo 2–3, 15. 4. 1948, Praha, s. 5.

ale také přední místo ve veřejném životě.<sup>19</sup> Po odeznění referátů a diskuse přijal sjezd ve 14 bodech úkoly československého tisku v nadcházejícím období. Vedle obvyklých frází (potřeba ideového školení žurnalistů, užší spojení novinářů a pracujícího lidu) lze zde najít poměrně neotřelá předsevzetí. Například pro sportovní rubriky mělo být vyhrazeno v úterý 1/5, v ostatní dny na 1/8 rozsahu tisku; inzerce měla být postupně omezována až do úplného odstranění.<sup>20</sup>

Snahu o pevnou kontrolu nad sdělovacími prostředky posílil zákon č. 184/1950 Sb. o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů. Úkoly tisku spočívaly v podpoře „budovatelskému úsilí československého lidu a jeho boji za mír“ a ve spolupráci „na jeho výchově k socialismu“. Vydavateli tisku mohly být politické strany, státní orgány, jednotná odborová organizace, kulturní, hospodářské, zájmové, sociální a tělovýchovné organizace za předpokladu, že budou sehrávat pozitivní roli při osvětové činnosti lidu. Zákon vymezoval rovněž kompetence Svazu československých novinářů. Povinné členství všem redaktorům zůstalo zachováno.<sup>21</sup>

Pozici významného kontrolního orgánu v oblasti médií upevnilo nařízení ministerstva informací a osvěty z března 1951 o vydání Organizačního statusu SČN.<sup>22</sup> Smyslem jednotné novinářské organizace bylo zajistit, aby žurnalisté „spolupůsobili tvůrčí činností v časopisech, tiskovém, rozhlasovém a obrazovém zpravodajství při organizaci budovatelského úsilí českého a slovenského lidu a v jeho boji za mír, spolupracovali na jeho výchově k socialismu a vytvářeli z tisku, tiskového, rozhlasového a obrazového zpravodajství bojový nástroj k prosazování vůle pracujícího lidu“. Členem svazu se mohli stát pouze ti žurnalisté, kteří vystupovali jako přesvědčení „stoupenci lidově demokratického zřízení a aktivně se zúčastňují budování socialismu“ v Československu. Nařízení dále definovalo orgány svazu v podobě sjezdu, výroční členské schůze, členské schůze, výboru, předsednictva, předsedy, revizorů hospodaření a disciplinární rady. Nejvyšší orgán svazu představoval sjezd svolávaný nejméně jednou za čtyři roky. Formálně určoval směrnice pro práci novinářů, volil předsedu, výbor, předsednictvo, revizory hospodaření a členy disciplinární rady. Do jeho kompetence spadala také změna jednacích řádů svazu.<sup>23</sup> Zákon č. 184/1950 Sb. a nařízení ministerstva informací a osvěty z března 1951 umožnily

19 I. Sjezd československých novinářů, 23. a 24. října 1948, Praha, b. r. (1948), s. 39–57.

20 Tamtéž, s. 205–210.

21 Zákon č. 184/1950 Sb. o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů.

22 Nařízení ministerstva informací a osvěty č. 21/1951 Sb. ze dne 13. 3. 1951, kterým se vydává organizační statut Svazu československých novinářů, in: Sběrka zákonů republiky Československé, částka 13, vydána 22. 3. 1951, s. 69–74. Uloženo rovněž v: NA, ASYN, kart. 179, sl. 179/3, Organizační status SČSN.

23 Výbor svazu se skládal z předsedy, 30 členů a 30 náhradníků. Určoval a kontroloval činnost svazu. Předsednictvo mělo celkem 13 členů. Kromě předsedy ještě prvního a druhého místopředsedu, generálního tajemníka, pokladníka a dalších 8 členů. V rámci organizace působili tři revizoři hospodaření a tři jejich náhradníci. O disciplinárním trestu rozhodovala disciplinární rada složená z předsedy, 12 členů a 6 náhradníků.

KSČ ovlivňovat personální obsazení jednotlivých redakcí a současně vytvořit na novináře přímo existenční tlak.

Ačkoli květnová ústava z roku 1948 deklarovala svobodu projevu a zakazovala podrobovat tisk předběžné cenzuře, zřídila vláda v roce 1953 v rozporu s platnou legislativou Hlavní správu tiskového dohledu (HSTD).<sup>24</sup> Jednalo se o cenzurní úřad vytvořený podle sovětského vzoru podřízený ministerstvu vnitra s úzkými vazbami na Státní bezpečnost. HSTD vykonávala předběžnou cenzuru všech periodik, rozhlasového a televizního vysílání, prováděla dohled nad texty divadelních her, veřejnými přednáškami, výstavami a estrádními vystoupeními. Fakticky protiprávní fungování HSTD a zároveň legalizaci cenzury změnilo až přijetí nového tiskového zákona č. 81/1966 Sb.<sup>25</sup> Dosavadní Hlavní správu tiskového dohledu nahradila Ústřední publikační správa.<sup>26</sup>

Až do roku 1957 se novináři pravidelně scházeli na výročních členských schůzích, kde diskutovali například o osvětové činnosti svazu, platových poměrech redaktorů či o postoji vůči odborové organizaci. Krize celého sovětského bloku kulminující v říjnu 1956 událostmi v Polsku a Maďarsku několikrát zapříčinila odklad II. sjezdu SČSN plánovaného původně na počátek června 1957.<sup>27</sup> Vedle nejasné politické situace musely být řešeny také logistické a finanční otázky, konkrétně nedostatek ubytovacích kapacit v Praze během turistické sezóny, značná finanční náročnost uspořádání sjezdu i prostá skutečnost, že do periodik nebude mít kdo přispívat, budou-li všichni novináři přítomni na sjezdovém jednání.<sup>28</sup> Při tehdejšímu počtu více než 3 000 členů z celého území republiky jednoduše nebylo možné zajistit v souladu s platnými stanovami účast všech žurnalistů.<sup>29</sup>

Druhý sjezd svazu nakonec proběhl za účasti 404 delegátů ve dnech 1. – 2. června 1957.<sup>30</sup> Nové stanovy změnily charakter SČSN na tvůrčí organizaci českosloven-

24 Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. ze dne 9. 5. 1948, Ústava Československé republiky, článek III., bod. 2, § 18, § 19, bod 1, § 20, bod 1, § 21; Kaplan, Karel – Tomášek, Dušan: O cenzuře v Československu v letech 1948–1956. Praha 1994, s. 18–49.

25 K zákonu č. 81/1966 Sb. srov. Končelík, Jakub: Tiskový zákon č. 81/1966 Sb. jako předěl v konstrukci mediálního systému a jeho kontrolních mechanismů. Právněhistorické studie 41, 2012, č. 1, s. 70–87.

26 Piša, Petr – Wögerbauer, Michael – Šámal, Petr – Janáček, Pavel: V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014, 2. díl. Praha 2015, s. 1148–1152.

27 Původně byl plánován na duben 1956. Srov. NA, ASYN, kart. 180, sl. 180/1, Přípravy II. sjezdu SČSN, Situační zpráva o přípravách sjezdů ČSN (sic!), 19. 11. 1956.

28 Jeden z předpokládaných rozpočtů z června 1956 počítal s celkovou částkou 300 000 Kčs při účasti 1 500 delegátů. Srov. NA, ASYN, kart. 180, sl. 180/1, Přípravy II. sjezdu SČSN, Rozpočet na II. sjezd československých novinářů, červen 1956. Na jaře 1957 se kalkulovalo s účastí 400 delegátů při celkovém rozpočtu 164 200 Kčs. Srov. tamtéž, sl. 180/2, II. sjezd SČSN, organizace sjezdu, Návrh na organizaci II. sjezdu československých novinářů, určeno pro plenární schůzi Ústředního výboru SČSN 13. 4. 1957.

29 Tamtéž, sl. 180/3, II. sjezd SČSN, spisové materiály I., zpráva o činnosti Svazu čs. novinářů od I. sjezdu čs. novinářů, nedatováno. V českých zemích bylo evidováno (včetně čekatelů) 2 512, na Slovensku 832, tedy celkem 3 344 členů.

30 Tamtéž, kart. 181, sl. 181/1, Stenografický zápis II. sjezdu čs. novinářů ve dnech 1. a 2. 6. 1957.

ských novinářů založenou na dobrovolném členství.<sup>31</sup> Uvedený krok pramenil z číste pragmatických důvodů; rozšíření počtu tištěných médií a rozvoj Československé televize kladl vyšší nároky na počty novinářů.<sup>32</sup>

Průběh třetího sjezdu SČSN ve dnech 19. – 20. 9. 1959 pod heslem „Tisk, rozhlas a televize v období dovršování socialismu v naší zemi“ vypovídal o prudkém rozvoji médií, především pak tištěných periodik.<sup>33</sup> Přítomní diskutovali o potřebě větší profesionality, zlepšení umělecké a literární kritiky i grafické podoby tisku. Opomenuty nezůstaly perspektivy rozvoje filmu, specifika sportovní žurnalistiky i úskalí kulturních rubrik. Někteří z referujících pokládali za žádoucí nabídnout čtenáři širší paletu žánrů v podobě fejetonu, besedy, črty, glosy či poznámky. Vůbec poprvé došlo – s ohledem na snahu ideologického podchycení – k hlubší reflexi tvorby pro děti a mládež. Třebaže postupně vycházela řada časopisů určená pro nastupující generaci (Mateřídouška, Ohníček, Pionýr, ABC mladých techniků a přírodovědců), někteří z referentů upozornili na jejich skromný rozsah, nedostatečnou grafickou úpravu i tematickou pestrost.<sup>34</sup>

Nový organizační status přijatý třetím sjezdem vymezoval Svaz jako tvůrčí organizaci československých žurnalistů, jejíž úkol spočíval v budování vlasti pod vedením Komunistické strany Československa a „výchově našeho lidu v duchu marxismu-leninismu a při zvyšování účasti pracujících na velikém díle dovršení socialismu v Československu“. Ministerstvo vnitra organizační status schválilo v dubnu 1960.<sup>35</sup>

Ve snaze navázat na tradice a zkušenosti předchůdců charakterizovala Svaz novinářů odlišná organizační struktura ve srovnání s ostatními dobrovolnými společenskými organizacemi sdruženými pod záštitou Národní fronty. Umožňovala členům zapojení do zájmových sekcí, které v průběhu 2. poloviny 20. století vystupovaly pod různými názvy například kluby nebo komise. V roce 1963 existovaly sekce ekonomická, zemědělská, vnitropolitická, kulturní, klub filmových novinářů a sekce mezinárodní, zahraniční, školství a výchovy mládeže, tělovýchovných (sportovních) redaktorů, sekce vědy a techniky, fotoreportérů, technických a lámajících redaktorů, redaktorů zabývajících se vojenskou tematikou, redaktorů závodních časopisů a odbor motorismu při sekci vědy a techniky

31 Archiv hlavního města Prahy (AHMP), Spolkový katastr (SK), sign. 1/65, kart. DO-08.02, dopis ministra vnitra Rudolfa Baráka Svazu československých novinářů, č. NV/2-3131/59, 6. 5. 1959. K připomínkám Ministerstva spravedlnosti ke stanovám srov. NA, fond Ministerstvo vnitra – spolky (dále jen MV – spolky), kart. 110, č. 5102/58-L, 25. 9. 1958. K souhlasu Ministerstva vnitra srov. tamtéž, č. NV/2-3131/59, 6. 5. 1959.

32 NA, ASYN, kart. 181, sl. 181/2, II. sjezd SČSN, Stanovy, Stanovy SČSN schválené II. sjezdem.

33 Tamtéž, kart. 182, sl. 182/1, III. sjezd SČSN, příprava sjezdu, organizační zajištění, Pokyny pro účastníky III. sjezdu Svazu čs. novinářů, Praha 19.–20. 9. 1959.

34 Tamtéž, kart. 184, sl. 184/1, Protokol III. sjezdu SČSN 19.–20. 9. 1959.

35 AHMP, SK, sign. 1/65, kart. DO-08.02, souhlas Ministerstva vnitra s organizačním statutem Svazu československých novinářů, č. NV/2-2294/60, 9. 4. 1960.



a sekce propagandy. Program sekcí připravoval výbor a schvaloval jej čtvrtletně či operativně.

Statistický přehled o činnosti od října 1959 do září 1962 umožňuje lépe postihnout aktivitu jednotlivých sekcí. Ekonomická sekce uspořádala 39 konferencí a besed s celkovou účastí 1 365 osob, uskutečnila šest exkurzí včetně Výzkumného ústavu výstavby a architektury a organizovala kurs o statistice jako účinném nástroji ekonomické propagace. Intenzivnější aktivitu vyvinula ve sledovaném období zemědělská sekce organizací celkem 101 besed a tiskových konferencí s celkovou účastí 3 030 osob. Vnitropolitická sekce pořádala 61 tiskových konferencí a besed s účastí 1 891 osob včetně představitelů veřejného života, ministrů a vedoucích pracovníků ministerstev. Některé z nich organizovala ve spolupráci s ekonomickou sekcí a sekcí školství a výchovy mládeže. Debaty pojednávaly o socialistické demokracii, plánovací a finanční politice nebo životní úrovni. Sekce rovněž spolupracovala na přípravě seminářů k teoretickým otázkám řízení státu a k připravovaným volbám do všech stupňů národních výborů a Národního shromáždění. Ve spolupráci s bratislavskými kolegy organizovala konferenci o otázkách zpravodajství. Personálně nejpočetnější kulturní sekce, v rámci které působil ještě kroužek televizních a rozhlasových kritiků, připravila 64 tiskových konferencí a besed s celkovou účastí 1 664 osob. Zorganizovala například seminář o dovršení kulturní revoluce pro redaktory krajských listů a krajských rozhlasových stanic nebo setkání o problémech kultury a umění ve světle usnesení XII. sjezdu KSČ.

Klub filmových novinářů uspořádal semináře o způsobu psaní o filmu v tisku, o filmových recenzích nebo novinářské kritice obecně. V roce 1959 v rámci mezinárodního filmového festivalu v Karlových Varech spoluorganizoval besedu zahraničních a československých novinářů. O rok později na stejné kulturní akci uspořádal mezinárodní konferenci o filmové kritice. S cílem propagace československé žurnalistiky v zahraničí vznikla v roce 1960 zahraniční sekce. Uspořádala 15 besed s důrazem na kapitalistické země. Mezinárodní sekce organizačně zajistila ve sledovaném období 95 besed a konferencí za účasti 2 090 zahraničních i domácích zástupců tisku. Jednalo se například o seminář o problematice práce zahraničních redaktorů nebo setkání pro začínající členy zahraničních rubrik na Roztěži. Sekce školství a výchovy mládeže měla nejmenší počet – pouhých 11 členů. Vznikla koncem roku 1961 a ve sledovaném období organizovala tři semináře a další besedy ve spolupráci s vnitropolitickou sekcí, zaměřené na školskou problematiku. Sekce tělovýchovných redaktorů na svých pravidelných schůzích hodnotila organizaci a průběh významných sportovních událostí (cyklistického Závodu míru, spartakiády) a sportovních akcí pořádaných k výročí založení KSČ a Federace dělnických tělovýchovných jednot nebo k významu tělocviku ve školní výuce.

Sekce vědy a techniky organizovala celkem 35 konferencí a besed, některé ve spolupráci s vnitropolitickou a ekonomickou sekcí s celkovou účastí 630 osob. Uspořádala setkání na téma mechanizace a automatizace jednotlivých odvětví čes-



koslovenského průmyslu i perspektivách dalšího technického rozvoje v příští pětiletce nebo vztahu vědy a techniky s ohledem na rozvoj národohospodářství. Zastřešila rovněž exkurze na rozestavěnou přehradu Orlík, do Výzkumného a zkušebního ústavu letectví v pražských Letňanech nebo do masokombinátu Březhrad u Hradce Králové. Sekce fotoreportérů připravila 27 setkání s celkovou účastí 710 osob. Organizovala výstavu novinářské fotografie v paláci Dunaj; participovala na obdobných akcích v Berlíně a Budapešti. Zlepšení grafické úpravy novin a časopisů, pomoc místnímu tisku při analýze grafické úrovně jejich periodik patřila mezi činnosti sekce technických a lámajících redaktorů. Vedle toho organizovala setkání na Roztěži k otázkám tiskařské techniky a exkurzi do národního podniku Grafotechna v Praze.

Semináře k různým vojenským akcím, 10. výročí zákona na ochranu republiky připravila vojenská sekce. Zvýšení úrovně jednotlivých závodních časopisů patřilo mezi náplň činnosti sekce redaktorů závodních novin a časopisů organizací 25 setkání s celkovou účastí 779 osob. Odbor motorismu při sekci vědy a techniky vznikl v roce 1961. Uspořádal 21 seminářů zaměřených na technický rozvoj motorových vozidel a bezpečnosti silničního provozu. Sekce propagandy aktivně působila do poloviny roku 1961 a zabývala se otázkami propagandy v tištěných periodikách. Organizovala například besedu o nové československé ústavě nebo o učebnici dějin Komunistické strany Slovenska a Komunistické strany Československa. Sekretariát SČSN připravil ve spolupráci s ministerstvy, státními úřady a zastupitelskými úřady 208 tiskových konferencí a besed s celkovou účastí 6 864 novinářů.

Aktivita jednotlivých sekcí dokládá snahu svazu o profesionalizaci práce novinářů.<sup>36</sup> K tomu mělo přispět rovněž zahájení vysokoškolského vzdělání v oboru žurnalistika na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze i v roce 1960 založení Institutu osvěty a novinářství – prvního samostatného pracoviště zaměřeného na přípravu budoucích žurnalistů. Dále fungoval Novinářský studijní ústav (NSÚ) v Praze a Bratislavě zřízený usnesením politického sekretariátu ÚV KSČ již v roce 1953. Disponoval vlastní knihovnou a spisovnou, zahrnoval oddělení teorie a praxe novinářství a oddělení dějin českého tisku.<sup>37</sup> Vydával čtvrtletník Novinářský sborník (vycházel v období 1956–1965).<sup>38</sup> O úsilí profesionalizovat činnost SČSN vypovídá ve srovnání s minulostí pečlivější příprava IV. sjezdu, pro jehož účely vznikla analýza rozličných aspektů periodického tisku. Vedle obsahové stránky vybraných novin, vývoje vybraných ústředních a regionálních deníků došlo k zohlednění některých aktuálních témat, například vypořádání se s negativními vlivy tzv. kultu osobnosti.<sup>39</sup>

36 NA, ASYN, kart. 185, Statistický rozbor o činnosti SČSN od III. do IV. sjezdu, b. d. [podzim 1962].

37 Tamtéž, kart. 182, sl. 182/3, III. sjezd SČSN, Příprava a průběh, Zpráva o činnosti Novinářského studijního ústavu v Praze a v Bratislavě, září 1959.

38 Bednařík, P. – Jiráček, J. – Köplová, B.: Dějiny českých médií, s. 304.

39 NA, ASYN, kart. 185, sl. 185/1, Průzkum některých základních otázek našeho tisku z období mezi III. a IV. sjezdem SČSN. Podkladový materiál pro referát na IV. sjezdu SČSN, b. d.

Kromě snahy profesionalizovat práci novinářů dochází počátkem 60. let v rámci svazu k názorové diferenciaci. Zatímco vedení SČSN prezentovalo tisk v leninských intencích ve smyslu nástroje ideologické výchovy mas, redaktori z umělecko-kulturních periodik Literární noviny a Kulturní tvorba polemizovali s oficiální dogmatickou linií. Na IV. sjezdu SČSN vystoupil s otevřeným a kritickým příspěvkem, oceněným dlouhotrvajícím potleskem delegátů, redaktor Literárních novin Antonín Jaroslav Liehm. Požadoval větší otevřenost při diskusi o ekonomických tématech, vyzdvihl potřebu komentovat a polemizovat v oblasti zahraničně politického zpravodajství. Kritice podrobil vzdělání novinářů ve srovnání se zahraničím i zpochybnil oficiálně proklamovanou „hlubokou“ důvěru veřejnosti v československý tisk.<sup>40</sup>

Ani širší paleta aktivit, například založení vydavatelství a nakladatelství Československý novinář nebo zavádění sociologického šetření o vzdělání, sociálních a zdravotních poměrech novinářů, neovlivnila konformní linii vedení svazu vůči oficiální kulturní politice. V červnu 1967 rozjitřil společenskou atmosféru IV. sjezd Svazu československých spisovatelů, na němž vyvrcholil spor mezi stranickým vedením a umělci. Kulturní časopisy vycházející pod Svazem československých spisovatelů, například Literární noviny, Kulturní život, Plamen a Host do domu poskytovaly prostor pro polemické úvahy. Dostaly se tak do střetu s třídním pojetím kultury a nutností podřídit svobodu jednotlivce budování socialismu prosazovanou ideologickým oddělením ÚV KSČ. Rebelující periodika musela čelit zvýšenému počtu cenzurních zásahů ze strany Ústřední publikační správy.<sup>41</sup>

Na sjezdu vystoupili někteří čeští spisovatelé (Václav Havel, Antonín Jaroslav Liehm, Ivan Klíma, Pavel Kohout, Milan Kundera a Ludvík Vaculík) za svobodu slova a možnost umělecké tvorby bez cenzurních zásahů. Poukázali přitom na rozpor mezi ústavou zaručenými právy a skutečností<sup>42</sup> Kritická vystoupení spisovatelů považovalo vedení komunistické strany za předem plánované a promyšlené spiknutí. Následovaly administrativně-represivní zásahy proti odbojným řečníkům. Zpočátku státní orgány nedokázaly Svaz československých spisovatelů „přivést k rozumu“.<sup>43</sup> Ze všeho nejméně by komunisté potřebovali, aby příklad odbojných literátů inspiroval další umělecké svazy a dobrovolné zájmové organizace a inicioval vznik intelektuální fronty proti stranickému vedení.

Svaz československých novinářů příklad spisovatelů nenásledoval. Naopak. V. sjezd SČSN konaný ve dnech 19. – 20. října 1967 představoval jeden z posledních projevů loajality Antonínu Novotnému. Přednesené referáty vytvářely

40 Tamtéž, kart. 190, sl. 190/2, Protokol IV. sjezdu SČSN 22.–23. dubna 1963; Československý novinář 15, 1963, č. 5–6, květen 1963, s. 139–200.

41 Piša, P. – Wögerbauer, M. – Šámal, P. – Janáček, P.: V obecném zájmu, s. 1148–1152.

42 IV. sjezd Svazu československých spisovatelů Praha 27. – 29. června 1967 (stenografický protokol). Praha 1968, s. 39–44, 112–113, 141–151.

43 Mervart, Jan: Naděje a iluze. Čeští a slovenští spisovatelé v reformním hnutí šedesátých let. Brno 2010.

iluzi aktivní organizace svědomitě plnící úkoly stanovené komunistickou stranou. Z proudu samochvalných příspěvků nijak zvlášť nevybočovaly bezobsažné referáty na téma materiálních a sociálních podmínek novinářů. Dopis delegátů sjezdu Ústřednímu výboru KSČ i závěrečná rezoluce ostře odsoudily způsob psaní Literárních novin, jež údajně narušovalo pozitivní úsilí „naprosté většiny“ žurnalistů, neboť zde „došlo k pokusu o formulaci vlastní opoziční platformy“. Svaz závěrem konstatoval: „S tímto negativním jevem nesouhlasíme, byl na škodu naší žurnalistice, neboť znevažoval poctivé úsilí velké obce socialistických novinářů.“<sup>44</sup> Průběh a závěrečná rezoluce V. sjezdu budou během tzv. obrodného procesu působit jako negativní stigma.

### Pražské jaro a normalizace (1968–1989)

Proměny společnosti patrně od počátku 60. let spolu s hospodářskými obtížemi vytvořily příznivé předpoklady ke vzniku obrodných myšlenek ve snaze demokratizovat a reformovat socialismus v Československu. Proces známý pod označením Pražské jaro zasáhl všechny dobrovolné společenské organizace. Za počátek pokusu o „socialismus s lidskou tvář“ lze považovat 5. leden 1968, kdy Antonín Novotný vynuceně rezignoval na funkci generálního tajemníka ÚV KSČ. Jeho nástupce Alexander Dubček chtěl podpořit vznikající skupiny pozici reformistů vůči odpůrcům změn, a proto uzavřel s novináři neformální spojení.<sup>45</sup> Zásadní průlom do jejich práce přineslo rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ o zrušení předběžné cenzury a převedení následné cenzury do kompetence ministerstva kultury.<sup>46</sup> V červnu téhož roku vláda zrušila Ústřední publikační správu a postavila cenzuru mimo zákon.<sup>47</sup>

Novou politickou linii Dubčekova vedení podpořilo vedení SČSN teprve na zasedání předsednictva ÚV 29. února. Požadovalo rehabilitaci perzekuovaných novinářů, urychlenou novelizaci tiskového zákona i dalších legislativních norem o Československé tiskové kanceláři, Československém rozhlasu, Československé televizi. Předsednictvo doporučilo ústřednímu výboru SČSN zvážit revizi závěrů V. sjezdu, především ve vztahu k Literárním novinám, Svazu československých spisovatelů a zaujmout stanovisko k založení pražské městské organizace. Předsednictvo současně vyzvalo jednotlivé redakce, kluby a sekce svazu novinářů i samotné členy, aby mu posílali podněty ke zlepšení práce žurnalistické organizace.<sup>48</sup>

44 Cit. dle: NA, ASYN, kart. 191, sl. 191/5, V. sjezd Svazu československých novinářů, 19.–20. října 1967. Stenografický záznam jednání, s. 24/3–24/5. Text dopisu zveřejněn rovněž Materiály z V. sjezdu Svazu čs. novinářů, Praha, b. r. (1968), nečíslováno; Novinář 19, 1967, č. 11, s. 349.

45 Dubček, Alexander: Naděje umírá poslední. Praha 1993, s. 141–142.

46 NA, fond Předsednictvo ÚV KSČ 1966–1971, sv. 63, arch. j. 70, záznam ze schůze předsednictva ÚV KSČ ze 4. 3. 1968, bod 24 – usnesení.

47 Nařízení vlády č. 69/1968 ze dne 13. 6. 1968, kterým se zrušuje statut Ústřední publikační správy. Ke zrušení cenzury srovnej zákon č. 84/1968 ze dne 26. června 1968, kterým se mění zákon č. 81/1966 Sb. o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích.

48 NA, ASYN, kart. 261, sl. 261/1, 3. schůze předsednictva ÚV SČSN. Stenografický záznam, 29. 2. 1968.

Na společném zasedání českých a slovenských novinářů v Brně ve dnech 19. a 20. března přijali delegáti hlavní programové priority SČSN v podobě požadavku na demokratizaci výkonu povolání přijetím nového tiskového zákona, nahrazení dosavadního asymetrického modelu svazu federativním uspořádáním nebo obnovu syndikalistického charakteru organizace.<sup>49</sup> Svolání mimořádného sjezdu ve dnech 21.–23. června 1968 představovalo vyvrcholení reformních snah v rámci SČSN. Důležitost a prestiž novinářské organizace dokumentovala přítomnost řady vedoucích představitelů vlády i komunistické strany. Sjezdu přihlíželi nebo na něm přímo hovořili například ministr kultury a informací Miroslav Galuška, místopředseda vlády Gustáv Husák nebo předseda Národní fronty František Kriegel. Mezi delegáty přišel také Alexander Dubček. Ve svém referátu upozornil na význam tisku v zájmu socialistické demokracie. Sjezd požadoval odstranění cenzury, svobodu tisku, reformu penzijního a nemocenského pojištění, zlepšení zdravotní péče, technického vybavení pro výkon povolání i ulehčení cestování do zahraničí.<sup>50</sup> Nové stanovy přinášely nejenom federalizaci, ale také změnu názvu svazu na Ústředí novinářů ČSSR. Tvořily jej Svaz slovenských novinářů a nově Svaz českých novinářů (SČN).<sup>51</sup> Ústředí se přihlásilo ke svobodě novinářské práce, k programu Národní fronty i k humanistickým tradicím českého a slovenského národa. Pozici předsedy svazu zaujal jednomyslně zvolený Vladimír Kašpar zároveň zastávající funkci předsedy SČN.<sup>52</sup> Naděje ve svobodnější a demokratičtější budoucnost poměrně záhy ukončil vpád vojsk Varšavské smlouvy do Československa.

Bezprostředně po okupaci vedení Ústředí usilovalo o zachování kontinuity.<sup>53</sup> O budoucím charakteru československých médií se však rozhodovalo jinde. Během rozhovorů sovětských a československých představitelů v Moskvě ve dnech 23. – 26. srpna dali „hostitelé“ několikrát najevo nespokojenost nad prací sdělovacích prostředků. Po dlouhých a náročných jednáních připojili českoslovenští činitelé pod nátlakem podpis k Moskevskému protokolu, v němž obě strany „zvláště zdůraznily význam... ovládnutí sdělovacích prostředků tak, aby plně sloužily věci socialismu“, a proto „stranické a státní orgány upraví situaci v tisku, rozhlase a televizi pomocí nových zákonů a opatření... budou provedena nutná kádrová opatření ve vedení tisku, v rozhlase a televizi...“ Předsednictvo ÚV KSČ a československá vláda se

---

49 Tamtéž, kart. 218, sl. 218/1, Ústřední výbor 1967–1968, 2. schůze, společné zasedání ústředních výborů SČSN a SSN, 19.–20. 3. 1968.

50 Novinář 20, 1968, č. 7–8, s. 259–264.

51 AHMP, SK, sign. 1/65, kart. DO-08.02, Ministerstvo vnitra, schválení změn stanov a názvu dobrovolné organizace československých novinářů, č. NV-III/3-2723, 29. 12. 1968. Srov. také připomínky některých ministerstev a zájmových organizací NA, MV-spolky, kart. č. 110, nefoliováno.

52 Vladimír Kašpar (1923–2006) účastník odboje, redaktor deníku Bojovník a listu Obrana národa, šéfredaktor listu Československý voják, 1968–1969 předseda Ústředí novinářů ČSSR a Svazu českých novinářů. V roce 1970 musel odejít z redakce časopisu Signál, vyloučen ze svazu novinářů i KSČ. Po roce 1989 jeden ze zakládajících členů Syndikátu novinářů České republiky.

53 Maleček, Stanislav: Byli jsme přítom. Vzpomínky novinářů a publicistů. Praha 1993, s. 46–47.

dále zavázaly „přijmout ihned opatření, která by v tisku, rozhlasu a televizi zabránila zveřejnění... vystoupení, jež by mohla vyvolat konflikty a napětí mezi obyvatelstvem a spojeneckými vojsky na území republiky“.<sup>54</sup> Plnění ustanovení Moskevského protokolu odstartovalo zřízení Úřadu pro tisk a informace s cílem usměrnit a kontrolovat činnost tisku, rozhlasu, televize, Československé tiskové kanceláře a zprostředkovávat styk předsednictva vlády s jednotlivými redakcemi.<sup>55</sup> Následně 13. září 1968 poslanci obnovili cenzuru přijetím zákona č. 127/1968 Sb. o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků.<sup>56</sup>

Ani uvedené kroky sovětským představitelům nestačily. Postupem času Moskva ztrácela trpělivost v Dubčekovu schopnost a ochotu provést rychle a efektivně normalizační opatření. Po nepokojích v Praze v souvislosti s tzv. hokejovými demonstracemi odstoupil 17. dubna 1969 Alexander Dubček z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ. Jeho nástupce Gustáv Husák usiloval o návrat před leden 1968, tj. k sovětskému modelu socialismu. V oblasti médií přešli normalizátoři do ofenzivy 17. května 1969 zveřejněním manifestu „Slovo do vlastních řad“ v Rudém právu. Autoři Jan Fojtík a Jiří Stano vyjádřili podporu Husákovu vedení a tvrdě kritizovali roli médií v nedávné minulosti i činnost Svazu československých novinářů v roce 1968. Dne 19. května předsednictvo ÚV KSČ kladně zhodnotilo manifest „Slovo do vlastních řad“. Naproti tomu značné výhrady projevilo k postupu vedení novinářské organizace, neboť údajně dostatečně důrazně „nevystupovalo proti nositelům pravicových a protisocialistických tendencí ve sdělovacích prostředcích“.<sup>57</sup> Tlak na reformní vedení svazu vyvrcholil během zasedání výboru Svazu českých novinářů 8. září 1969. Tehdy definitivně získali převahu stoupenci normalizačního kurzu. Výbor přijal usnesení, v němž zrušil pražskou městskou organizaci a současně vyjádřil úmysl svolat II. sjezd SČN na druhou polovinu roku 1970. K jeho přípravě zvolil 30ti-člennou komisi a přenesl na ni pravomoc řídit další činnost svazu. Poslední bod usnesení – rezignace předsednictva SČN znamenalo nahrazení Vladimíra Kašpara šéfredaktorem Života strany a členem ÚV KSČ Josefem Valentou.<sup>58</sup>

54 Cit. dle: Vondrová, Jitka – Navrátil, Jaromír: *Prameny k dějinám československé krize 1967–1970. Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970, 4. díl, 2. svazek, červenec–srpen 1968.* Brno 1996, dokument č. 169, Protokol z jednání delegací SSSR a ČSSR 23.–26. srpna 1968 v Moskvě, s. 272–273.

55 Končelík, Jakub: *Mediální politika a srpen 1968. Zřízení Úřadu pro tisk a informace jako služba Moskevskému protokolu*, in: *Masmediální komunikácia a realita, 2. díl*, ed. Slavomír Magál – Miloš Mistřík – Martin Solík. Trnava 2009, s. 209.

56 Zákon č. 127/1968 Sb. ze dne 13. září 1968 o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků. Ke schůzi Národního shromáždění 13. 9. 1968 srov. *Národní shromáždění republiky Československé 1964–1968, Stenoprotokoly, 26. schůze, II. část*, dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/026schuz> [20. 1. 2017].

57 Cit. dle: NA, ASYN, kart. 583, sl. 583/2, Zasedání výboru Svazu českých novinářů konané dne 9. 6. 1969, s. 1/4.

58 Tamtéž, Zápis z 8. schůze výboru Svazu českých novinářů [8. 9. 1969]. Josef Valenta (1925) redaktor Rudého práva, 1951–1953 časopisu *Funkcionář*, 1956–1968 hlavní redaktor *Života strany*, 1968–

Hned první schůze Komise pro přípravu II. sjezdu a řízení SČN nenechala nikoho na pochybách o budoucím kurzu žurnalistické organizace. Kromě přípravy sjezdu a obnovení styků s novinářskými svazy socialistických zemí spočíval další naléhavý úkol nedávno ustanoveného orgánu v „udělení pořádku ve vlastních řadách“. Z organizace museli odejít všichni nepohodlní členové, a to až do „dovršení politického a ideového potření pravicových a antisovětských sil“.<sup>59</sup> V rámci Komise pro přípravu II. sjezdu a řízení SČN fungovala komise pro členské záležitosti. Navrhovala vyloučení členů svazu na základě skutečných či domnělých porušení stanov svazu, které podléhalo souhlasu sekretariátu Komise pro přípravu II. sjezdu. Od září 1968 do března 1970 odešlo takto 479 novinářů. K dalším personálním změnám a čistkám napomohla výměna členských legitimací.<sup>60</sup>

Symbolickou tečku za reformním procesem učinilo v prosinci 1970 přijetí Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ. Dokument analyzující příčiny, průběh a důsledky pokusu o reformu socialismu přiznal ztrátu kontroly nad médii.<sup>61</sup> Normalizátoři uznali nemalý vliv sdělovacích prostředků při ovlivňování veřejnosti slovy: „...tisk, rozhlas, televize, film jsou nesmírně důležitým nástrojem moci masové politické výchovy, který se nikdy nesmí vymknout řízení a kontrole marxisticko-leninské strany a socialistického státu, nemá-li se věc socialismu dostat do vážného nebezpečí.“<sup>62</sup>

Po provedení čistky od režimu nepohodlných novinářů mohl ve dnech 17. a 18. května 1972 proběhnout VI. řádný sjezd ČSSN s příznačným heslem „Leninskou cestou vpřed za splnění závěrů XIV. sjezdu KSČ“. Rozchod vedení žurnalistické organizace s reformním obdobím demonstrovala rovněž změna názvu z Ústředí novinářů ČSSR na Československý svaz novinářů (ČSSN). Vedení svazu přijalo interpretaci vývoje v žurnalistice na bázi příslušných pasáží Poučení. S obrodným procesem zúčtoval v úvodním sjezdovém referátu Josef Valenta. Tvrdil, že ÚV KSČ v čele s Gustávem Husákem překonal na základě marxisticko-leninské politiky důsledky kontrarevoluce a společenské krize, čímž zmařil „plány mezinárodního imperialismu i domácích antisocialistických pravicových sil“. Normalizace přinesla konsolidaci poměrů: „Tisk, rozhlas a te-

1969 šéfredaktor Světa socialismu, od roku 1969 šéfredaktor Života strany. V letech 1969–1972 působil ve funkci předsedy Svazu českých novinářů a prvního místopředsedy Ústředí novinářů ČSSR, 1972–1977 předsedy Českého svazu novinářů a místopředsedy Československého svazu novinářů, od roku 1977 předsedy ústředního výboru Českého svazu novinářů a místopředsedy ústředního výboru Československého svazu novinářů. V letech 1969–1971 poslancem České národní rady.

59 Tamtéž, kart. 585, sl. 585/4, zápis z I. schůze Komise pro přípravu II. sjezdu a řízení SČN, 22. 9. 1969; kart. 586, sl. 586/2, výtah z I. schůze Sekretariátu komise pro přípravu II. sjezdu a řízení SČN, b. r. (říjen 1969).

60 Blodigová, Alexandra: Úvod k provizornímu inventárnímu soupisu k fondu Archiv Syndikátu novinářů, nečíslováno [s. 13], b. r.

61 Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XII. sjezdu KSČ. Rezoluce o aktuálních otázkách jednoty strany schválená na plenárním zasedání ÚV KSČ v prosinci 1970. Praha 1971, s. 12.

62 Cit. dle: tamtéž, s. 29.



levize byly vyrvány z rukou pravicových a antisocialistických živelů, aby poté významně přispěly ke společenské konsolidaci. Dnes znovu slouží československým pracujícím, jsou oporou strany a socialistického státu.“ Odpovědnost za přehmaty podle Valenty neslo tehdejší vedení svazu, neboť „Pravicová vedoucí garnitura Svazu českých a Svazu slovenských novinářů i Ústředí novinářů ČSSR ne bez úspěchu usilovala přeměnit organizaci v nástroj sloužící kontrarevolučním záměrům. Věrolomně a jednostranně přerušila spolupráci s bratrskými organizacemi socialistických zemí“.<sup>63</sup> Sjezd přinesl očekávanou změnu svazových stanov. ČSSN byl definován „jako jednotná ideově výchovná a zájmově dobrovolná společenská organizace pracujících pod vedením KSČ jakožto součást Národní fronty na bázi marxismu-leninismu, zásad proletářského internacionalismu a socialistického vlastenectví“.<sup>64</sup>

V dalších letech pokračovalo plné ztotožnění novinářské organizace s normalizační politikou komunistické strany. Na VII. sjezdu ČSSN v červnu 1977 nechyběly útoky proti mezinárodní reakci, kontrarevoluci a imperialismu. Sjezd po několika letech diskusí definoval pojem „socialistický novinář“. Vymezil jej v protikladu vůči „buržoaznímu novináři“ sloužícímu kapitálu ve prospěch vlastního finančního profitu.<sup>65</sup> Ideový a mravní profil socialistického novináře specifikoval sjezdem schválený Etický kodex socialistického novináře. Obsahoval například požadavek, aby žurnalista vycházel z myšlenek marxismu-leninismu, zásad proletářského internacionalismu a socialistického vlastenectví, přispíval k uskutečňování politiky KSČ, bojoval proti buržoazním a revizionistickým myšlenkám, dodržoval autorský zákon, prohluboval své znalosti a nezneužíval tisku, rozhlasu i televize k osobním zájmům.<sup>66</sup>

V reakci na značné personální obměny redakcí i výrazný nárůst pracovníků v masových médiích zaměřil svaz svoje aktivity po zbytek normalizačního období hlavně na výchovu novinářů v duchu komunistické politiky a ideologie.<sup>67</sup> V roce 1980 došlo ke zřízení Federálního úřadu pro tisk a informace. Převzal částečné kompetence Českého a Slovenského tiskového úřadu pro tisk a informace, napří-

63 Cit. dle: NA, ASYN, kart. 199, sl. 199/1, VI. řádný sjezd Československého svazu novinářů, 17.–18. 5. 1972, stenografický zápis, s. 1/1.

64 Cit. dle: AHMP, SK, sign. 1/65, kart. DO-08.02, Federální ministerstvo vnitra č. SV-1968/P-73, 11. 1. 1973; NA, ASYN, kart. 200, sl. 200/1, Federální ministerstvo vnitra č. SV-1968/P-72 ze dne 10. 1. 1973. Z literatury Končelík, J. – Večera, P. – Orság, P.: Dějiny českých médií, s. 243–245.

65 Cit. dle: NA, ASYN, kart. 602, sl. 602/3, VII. sjezd Československého svazu novinářů, 17–18. 6. 1977, Stenografický záznam, s. 4/15.

66 Tamtéž, kart. 615, sl. 615/2. Návrh zásad etiky socialistického novináře. Pro 12. zasedání ÚV ČSSN, nedatováno; 13. zasedání ústředního výboru ČSSN, 25. 5. 1977. Stenografický záznam, s. 14/1–14/2. Návrh usnesení 13. zasedání ÚV ČSSN, nedatováno; Zásady etiky socialistického novináře: Dokument předložený k posouzení VII. sjezdu ČSSN. Novinář 29, 1977, č. 1, s. 3.

67 Köpplová, Barbara: Novinářská organizace. In: Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989, ed. Jiří Kocián, Jaroslav Cuhra, Markéta Devátá. Brno 2006, s. 14, dostupné z: [http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/Prirucka48\\_89.pdf](http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/Prirucka48_89.pdf) [20. 1. 2017].



klad registraci hlavních celostátních periodik, udělování oprávnění k distribuci tisku, rozhodování o otázkách dovozu tisku ze zahraničí apod.<sup>68</sup>

Teprve události v listopadu 1989 přinesly zásadní proměnu organizace. Nové vedení Svazu českých novinářů v čele se Zdeňkem Hrabícou připravilo na 6. ledna 1990 v pražském Paláci kultury mimořádný sjezd.<sup>69</sup> Úvod setkání obstarala diskuse o procedurálních otázkách, poté hovořil Zdeněk Hrabica. Poděkoval všem, kteří si v době nesvobody zachovali charakter, rozum i čest a mohli se ctí pokračovat v žurnalistickém řemesle v demokratických poměrech. Delegáti schválili návrh na zánik Svazu českých novinářů a doporučili, aby se nástupnickou organizací stal Syndikát novinářů Čech a Moravy.<sup>70</sup> V lednu 1990 schválilo Ministerstvo vnitra stanovy dobrovolné organizace „Syndikát novinářů České republiky“ se sídlem v Praze a s působností na území České socialistické republiky. Profesní organizace žurnalistů působí dodnes jako dobrovolné, nezávislé, nepolitické, profesně jednotné odborové sdružení sdružující novináře bez ohledu na politickou příslušnost a vyznání.

## **Závěr**

Svaz československých novinářů patřil po druhé světové válce mezi spolehlivé pilíře vládnoucího režimu. Komunistická strana vědoma si této skutečnosti mu prostřednictvím soudobé legislativy dala značné i účinné nástroje ke kontrole masových médií. Až do druhé poloviny 60. let SČSN nepolemizoval s oficiální dogmatickou prezentací tisku ve smyslu nástroje ideologické výchovy mas ve prospěch budování socialistické vlasti pod záštitou KSČ. Pozvolný odklon od poslušného vykonavatele jediné vládnoucí strany k názorově a žánrově pestré žurnalistice vyvrcholil v souvislosti s Pražským jarem. Počátkem roku 1968 podpořila novinářská organizace reformní proces, aby posléze vyslovila po značných personálních čistkách souhlas s návratem k sovětskému modelu socialismu, čímž opětovně potvrdila své prorežimní postoje. Právě přílišná diskreditace Československého svazu novinářů loajální spoluprací s komunistickou stranou vedla v lednu 1990 ve srovnání s ostatními společenskými organizacemi k jeho rychlému rozpuštění a nahrazení Syndikátem novinářů České republiky.

## **Archiv Syndikátu novinářů**

Profesní novinářské spolky patří mezi významné soukromoprávní původce, z jejichž činnosti vzešlo nepřeberné množství dokumentů trvalé hodnoty.<sup>71</sup> Fond Archiv

---

68 Končelík, J. – Večera, P. – Orság, P.: Dějiny českých médií, s. 209–210.

69 Zdeněk Hrabica (1936) v letech 1966–1969 tajemník ÚV ČSM, redaktor Mladé fronty, šéfredaktor Světa v obrazech do roku 1989.

70 NA, ASYN, kart. 607, Mimořádný sjezd Českého svazu novinářů, 6. 1. 1990 (Stenografický záznam).

71 Podkapitola věnovaná kontaktu se Státním ústředním archivem/Národním archivem vychází ze vzpomínek archiváře Karla Malce. Srov. Malec, Karel: Archiv Syndikátů novinářů. *Paginae historiae* 9, 2001, s. 114–131. K archivní charakteristice fondu srov. stručně Blodigová, A.: Osud spolku českých žurnalistů, s. 134–138.

Syndikátu novinářů (ASYN) však soustřeďuje pouze jejich torzo. Příčiny tohoto stavu vystihl archivář Karel Malec slovy: „Pohled na strastiplnou historii o uchování dokladů minulosti české žurnalistiky evokuje zcela nutně otřesné poznání: není snad jiné profese, jejíž příslušníci by si tak málo vážili dokladů své vlastní minulosti, ba dokonce se mnohdy vyslovovali i proti jejich uchovávání.“<sup>72</sup>

Spisový materiál v rámci prvorepublikového Syndikátu československých novinářů uspořádal Josef Vejvara, na jehož práci navázal redaktor Rudého práva Bohuslav Novotný. K systematictější předarchivní péči ale nedošlo. Ani poválečný Svaz československých novinářů nezacházel s dokumenty právě nejlépe. Například v roce 1955 pracovníci Novinářského studijního úřadu (NSÚ) našli v popelnicích na dvoře rozmanitý spisový materiál. Až důrazný zásah tehdejšího ředitele studijního ústavu Ladislava Maredu způsobil dílčí změnu v oblasti správy dokumentů. Odpovídal za ni vedoucí knihovny NSÚ Karel Malec. Podařilo se zkompletovat dosud na různých místech soustředěné archiválie Syndikátu a okupačního Národního svazu novinářů (NSN). Do archivu byly tehdy rovněž začleněny nalezené německé dokumenty z činnosti Institutu für Zeitungswissenschaft, Institutu für Volkslehre und Nationalitätenkunde, Institutu für Zeitungswissenschaft působících na Německé univerzitě v Praze a tisky zpracované do torza fondu Oberkommando der Kriegsmarine. Jednou z podmínek při převzetí fondu bylo přání vlastníka ponechat fond v úplnosti, a proto nebyl žádný z převzatých celků delimitován.

Základní rozčlenění fondu podle provenienčního principu a uložení do kartonů provedl v letech 1956–1961 Zdeněk Šimeček. Jeho nástupce Hynek Šik opatřoval kartony štítky a tištěnými popisky, jednotlivé spisové celky ukládal v rámci kartonů do obalů. K takto zpracovanému materiálu vytvářel rukopisně pomocné evidenční seznamy na volných listech. Podle Šikova zjištění tvořilo spisovnu v roce 1969 celkem 453 kartonů, z nichž v 83 bylo provedeno základní roztrídění dokumentů, zbylých 370 kartonů obsahovalo materiály po roce 1945 včetně 98 kartonů s členskými přihláškami.

Po odchodu Hynka Šika převzal správu spisovny na částečný úvazek Karel Malec. Vytvořil lokační přehled, přebíral písemnosti k uložení do registratury, provedl dílčí revizi členských spisů a snažil se je zpracovat podle provenienčního principu. Vznikl tak samostatný konvolut osobních spisů. Zahrnoval členské přihlášky s přílohami a doporučeními členů všech spolků sloučených do Národního svazu novinářů a členské přihlášky poválečných novinářských organizací.

Po listopadu 1989 přešla spisovna do správy ekonomického oddělení nově vytvořeného Syndikátu novinářů České republiky. Dokumenty našly „zázemí“ na půdě domu v Pařížské ulici 9 v Praze. Z důvodu restituce došlo na jaře 1993 ke stěhování spisovny do vlhkých prostor okálového domu v majetku novinářského sdružení na Roztěži. Nezodpovědná přeprava a manipulace přispěly k poškození dalších

72 Cit. dle: Malec, K: Archiv, s. 128.

spisů, navíc existuje důvodné podezření vyřčené ve vzpomínkách Karla Malce, že některé balíky nedorazily na místo určení a skončily ve sběrnách papíru. Záhy po uložení dokumentů do regálů prasklo vodovodní potrubí v budově a voda zasáhla i suterénní prostory spisovny.

Z badatelských důvodů začala v roce 1995 pátrat po osudu dokumentů Syndikátu historička Barbara Köpplová. Spolu s kolegou Janem Jirákem iniciovala záchranu dokumentů převezněním do prostor v Pařížské ulici 9. V srpnu 1999 předal Syndikát spisový materiál Státnímu ústřednímu archivu v Praze.<sup>73</sup> Po převzetí došlo k dezinfekci archiválií plynem etoxonem. Fond pracovníci archivu uložili do nových krabic.

Dne 3. července 2003 předseda Syndikátu Miroslav Jelínek podepsal darovací smlouvu ve prospěch České republiky.<sup>74</sup> K fondu, kromě členské evidence, existuje soupis. Po určitých úpravách jej bude možné dopracovat přinejmenším na úroveň manipulačního seznamu. Fond Archivu Syndikátu novinářů patří k badatelsky nejvyužívanějším. Úkol Národního archivu proto spočívá vedle systematických nových přejímek spisového materiálu v nalezení uspokojivého řešení v otázce špatného fyzického stavu některých archiválií.

### **Archivní charakteristika fondu**

Nejstarší dokumenty lze nalézt na začátku fondu. Jedná se o protokol neustaveného Penzijního spolku českých žurnalistů z roku 1872 a základní dokumenty z činnosti prvního profesního novinářského sdružení Spolku českých žurnalistů. V chronologické návaznosti nalezne badatel dochovaná torza agend ostatních profesních novinářských spolků a sdružení. Mezi cenné archiválie patří především stanovy a žádosti o jejich změny, zápisy z valných hromad a členských schůzí i výroční zprávy zahrnující rozmanité spolkové aktivity včetně doloženého výkazu účetnictví.

Jeden z neaktivnějších a nejpočetnějších novinářských spolků představoval Syndikát denního tisku československého. Jeho nástupce Syndikát československých novinářů řadil dokumenty do ucelených řad: zápisy z valných hromad, zápisy z jednání předsednictva a zápisy z jednání ústředního výboru, k nimž znovu jako součást projednávaného zápisu připojil zápis valné hromady.

Dokumenty z proveniencie Národního svazu novinářů ukazují snahu pomoci propuštěným členům i důkazy o pokusech Vladimíra Krychtálka o autoritativní vedení NSN.<sup>75</sup> Nejrozsáhlejšími částmi fondu ASYN je registratura fondu Svaz československých novinářů a jeho pozdějších nástupců zahrnující nejenom zápisy, přípravné materiály a stenografické záznamy z jednotlivých sjezdů, ale také různé prezenční listiny

---

73 Depozitní smlouva č. j. SÚA 2462/06-99 ze dne 28. 5. 1999.

74 Darovací smlouva č. j. SÚA 2092/S-03 ze dne 3. 7. 2003.

75 Vladimír Krychtálek (1903–1947) člen redakce Lidových novin a Venkova, od května 1939 šéfredaktor listu Večer. Od února 1942 do května 1945 předseda Národního svazu novinářů. Po skončení druhé světové války obviněn z kolaborace, v dubnu 1947 popraven.

případně knihy, korespondenci, zápisy z jednání ústředního výboru, předsednictva, sekretariátu svazu, odborných komisí i žurnalistických klubů. Dále zde lze nalézt dokumenty ve vztahu k platové komisi, k novinářským soutěžím, především k Ceně Julia Fučíka, Novinářskému studijnímu ústavu nebo k časopisu Československý novinář. Fond ASYN zahrnuje také drobné osobní pozůstalosti a vzpomínky novinářů. V mnoha případech se jedná o torza dokumentů dochovaných pozůstalostí, ostatní věcné skupiny obvyklé pro osobní fondy nejsou zastoupeny vůbec. Cennou součástí fondu představují členské evidence. Tento pramen osobní povahy umožňuje zachytit společenské změny od první dekády 20. století. Soubor zahrnuje knihy členů Syndikátu pražských deníkářů (1911–1922), Syndikátu denního tisku československého (1919–1926), knihy, kartotéku a osobní spisy členů Syndikátu československých novinářů (1926–1939). Menší samostatnou řadu tvoří přihlášky členů do Národního svazu novinářů (1939–1945). Větší soubory osobní dokumentace novinářů představují poválečné evidence SČN a SČSN, ČSSN a ČSN. Po roce 1968 jsou to dílčí části osobních spisů rehabilitovaných, vyloučených a vyškrtnutých, dále čekatelů členství, nepřijatých žadatelů o členství a spisy zemřelých novinářů.

### **Předsedové Svazu československých novinářů**

<b>Předseda</b>	<b>Funkční období</b>
Otakar Wunsch	17. 3. 1946 – 6. 10. 1947
Vojtěch Dolejší	1951 – 23. 4. 1963 <sup>76</sup>
Adolf Hradecký	23. 4. 1963 – 20. 3. 1968 <sup>77</sup>
Bohumil Marčák	20. 3. – 23. 6. 1968 <sup>78</sup>
Vladimír Kašpar	23. 6. 1968 – 8. 9. 1969
Miloš Marko <sup>79</sup>	5. 12. 1969 – 18. 5. 1972
Zdeněk Hoření <sup>80</sup>	18. 5. 1972 – 15. 9. 1983
Ján Riško <sup>81</sup>	15. 9. 1983 – [29. 11. 1989?]
Zdeněk Hrabica	[29. 11. 1989?] – 6. 1. 1990

76 Vojtěch Dolejší působil od října 1947 do roku 1951 ve funkci místopředsedy SČSN.

77 Adolf Hradecký byl zvolen ústředním výborem SČSN po skončení IV. sjezdu svazu 23. dubna 1963. Srov. Československý novinář 15, 1963, č. 5–6, s. 138, 199.

78 Pověřen vedením svazu do konání mimořádného sjezdu SČSN.

79 Miloš Marko (1922–2008), 1953–1958 šéfredaktor bratislavské Pravdy, 1964–1967, 1969–1973 ředitel Československého rozhlasu na Slovensku, 25. 1. 1967–25. 7. 1968 ředitel Československého rozhlasu, 1973–1984 ředitel Československé televize na Slovensku.

80 Zdeněk Hoření (1930), od roku 1954 působil jako redaktor Rudého práva, 1969–1983 zástupce šéfredaktora, 1983–1989 šéfredaktor, 1976–1986 poslanec České národní rady, 1986–1990 poslanec Federálního shromáždění.

81 Ján Riško (1930–2001), 1953–1956 redaktor Mladé fronty, 1956–1959 Smeny, 1960–1967 Pravdy, 1967–1970 působil v pozici zahraničního zpravodaje Československé tiskové kanceláře v Moskvě, 1970–1989 ředitel Československého rozhlasu současně v letech 1971–1990 poslanec Federálního shromáždění.

## **Publikační činnost organizace**

Vydavatelství Československý novinář založil v roce 1966 Český literární fond jako účelové zařízení sekce pro žurnalistiku.<sup>82</sup> Činnost zahájilo od 1. ledna následujícího roku v čele s novinářem a politikem Rostislavem Peterou.<sup>83</sup> Zpočátku vydávalo periodika převzatá z Vydavatelství Ministerstva národní obrany (Československý novinář, Sešity novináře) a z Československé tiskové kanceláře (Svět v obrazech). O rok později získalo povolení na vydávání neperiodických publikací, jež se vztahovalo na odbornou novinářskou literaturu, vysokoškolské učebnice pro výuku žurnalistiky a beletrii.

Po Peterově odvolání v roce 1968 vedl nakladatelství Alois Joneš, nejprve v pozici pověřeného náměstka ředitele, posléze ve funkci ředitele.<sup>84</sup> V srpnu téhož roku vydavatelství iniciovalo změnu názvu na Vydavatelství a nakladatelství Novinář. Počátkem sedmdesátých let došlo k personálním změnám na vedoucích místech spojených s revizí ediční koncepce, kdy tendenci k obchodním hlediskům nahradil cílený zájem o odbornou a politicky aktuální literaturu.

Nakladatelství vedl po Jonešově odchodu Miroslav Dočkal.<sup>85</sup> V roce 1973 Novinář ztratil oprávnění vydávat neperiodické publikace. Až do jeho opětovného udělení v roce 1987 proto produkce těchto titulů řešil individuálně, prostřednictvím jednotlivých povolení. V roce 1974 došlo k organizačnímu přičlenění nakladatelství k Československému svazu novinářů. Funkci ředitele zastával od července 1975 až do konce roku 1989 Václav Sobolík. V lednu 1990 jej nahradil tehdejší výrobní náměstek Pavel Orna. Po zániku Československého svazu novinářů skončilo také vydavatelství. Pavel Orna reagoval založením vlastního nakladatelství Nezávislý Novinář. Ve Vydavatelství Československý novinář a následně ve Vydavatelství a nakladatelství Novinář vyšlo celkem 700 svazků včetně publikací, u nichž Novinář poskytoval nakladatelský servis jiným vydavatelům. Nakladatelství sídlilo v Praze, nejprve v Pařížské ulici č. 9, později na Národní třídě č. 17.

Novinář vydával postupně několik edičních řad. První z nich, Hit, se zaměřila na detektivní prózu a příběhy zejména z období druhé světové války. V dalších edicích časopisu Československá televize (1968), vyšla pouze jedna monografie o letní olympiádě v Mexiku.<sup>86</sup> Dětem byla určena Edice televizních pohádek (1970–1971, 3 svazky). V po-

---

82 Následující údaje o vydavatelství Československý novinář a jeho právních nástupců jsou stylisticky upravenou verzí ze Slovníku české literatury po roce 1945. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeli-literatury.cz/showContent.jsp?docId=1911> [21. 10. 2016].

83 Rostislav Petera (1909–1980), člen Československé strany lidové, 1973–1980 předseda strany, 1968–1969 šéfredaktor Lidové demokracie, 1971–1980 ministr bez portfeje České socialistické republiky, poslanec České národní rady a Federálního shromáždění.

84 Alois Joneš (1929), ekonom a autor sci-fi románů. V letech 1968–1969 ředitel nakladatelství a vydavatelství Československý novinář, v letech 1970–1980 vedoucím tiskového oddělení Filmového studia Barrandov, poté vedoucím hospodářsko-technické správy v radioterapeutickém ústavu v Praze na Bulovce. V období 1983–1987 působil v nakladatelství Avicenum.

85 Miroslav Dočkal (1918–?), novinář, rozhlasový pracovník, šéfredaktor Světa v obrazech.

86 Červinka, Oldřich – Pacina, Václav: Mexická dramata. Praha 1968.

době obrazových publikací zprostředkovávala příběhy z populárních večerníčků. Brněnská pobočka otevřela sešitem *Dvě moravské epizody Ivana Olbrachta* z pera Bohumila Marčáka edici dokumenty.<sup>87</sup> Mimo edice vydal novinář řadu čtenářsky žádaných publikací například *Zlatou ústřici* od Gordona Donalda nebo knihy inspirované historickými událostmi.<sup>88</sup> V roce 1970 vyvolaly velký ohlas dva svazky komiksů od Marko Čermáka podle stejnojmenných knih Jaroslava Foglara *Záhada hlavolamu* a *Stínadla se bouří*.<sup>89</sup>

Uvedenou linii redakce na přelomu let 1971 a 1972 opustila. Čtenářsky poutavé tituly nahradila odbornou novinářskou literaturou, beletrií a literaturou faktu z autorského okruhu žurnalistů. Hlavní ediční řadou se stala *Knihovnička novináře* (1973–1989, 46 svazků) zaměřenou na teorii novinářských žánrů a zároveň sledující politickovýchovné cíle. *Knížnice Prameny a dokumenty* (1976–1982, 5 svazků) zprostředkovala marxisticko-leninský pohled na publicistiku. Edice *Osobnosti české a slovenské žurnalistiky* (1978–1988, 20 svazků) přiblížila portréty politiků a spisovatelů 19. a 20. století v roli novináře. Mimo edice vycházely tematicky různorodé knihy, mezi něž patřilo důležité místo odborným publikacím pro žurnalisty.

Na společenský vývoj po roce 1989 zareagovalo nakladatelství řadou publicistických titulů například od Jiřího Rumla, Karla Biňovce nebo Jiřího Lederera.<sup>90</sup> Kromě toho *Novinář* poskytl prostor odborné literatuře z oblastí výpočetní techniky, botaniky, stavitelství, tiskl pamětní obrazové publikace i katalogy k výstavám. Zajišťoval rovněž nakladatelský servis rozmanitým spolkům, zájmovým sdružením, podnikům a institucím, například *Státní knihovně ČSR*, *České státní pojišťovně*, *Zbrojovce Brno* nebo *Svazu požární ochrany*.

Odborná a populárně-naučná literatura o žurnalistice vycházela zpravidla v nákladu 1 000 až zhruba 7 200 výtisků. Soubory fejetonů či reportáží začínaly již na 1 000 výtiscích, běžně se pohybovaly v rozsahu 3 000 – 10 000, u atraktivních titulů ovšem až 75 000 – 100 000 kusů. Beletrie vycházela ve 40 000 – 50 000 výtiscích, výjimečně překročila hranici 100 000. Série detektivních příběhů dosahovaly 70 000 výtisků, knihy z oblasti sportu 30 000 – 50 000. Po roce 1989 se náklady pohybovaly v rozmezí 15 000–40 000 výtisků, u politicky aktuálních publikací až 70 000, kniha o Jiřím Šlitrovi vyšla v nákladu okolo 80 000 kusů.<sup>91</sup> Druhé vydání komiksů podle knih Jaroslava Foglara dosáhlo rekordních 200 000 výtisků (oproti 50 000 – 70 000 z roku 1970).<sup>92</sup>

87 Marčák, Bohumil: *Dvě moravské epizody Ivana Olbrachta*. Brno 1968.

88 Gordon, Donald: *Zlatá Ústřice*. Praha 1970; Ivanov, Miroslav: *Záhada Rukopisu královéhradeckého*. Praha 1970; Hodík, Milan: *Paměti komorníka císaře Františka Josefa I. Skoro holá pravda o životě a konání Františka Josefa I., jak ji dennodenně zblízka vídal jeho dlouholetý osobní komorník Eugen Ketterl*. Praha 1970.

89 Foglar, Jaroslav: *Stínadla se bouří*. Praha 1970 (ilustroval Marko Čermák); Týž: *Záhada hlavolamu. Předodivný příběh Rychlých šípů*. Praha 1970 (ilustroval Marko Čermák).

90 Ruml, Jiří: *Hodně opožděné reportáže (třináct životů a také kus mého)*. Praha 1990; Biňovec, Karel: *Slova do prance*. Praha 1990; Lederer, Jiří: *Jan Palach. Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Praha 1990.

91 Kolář, Jan: *Podoby podivuhodného muže*. 8x Jiří Šlitr. Praha 1990.

92 Foglar, Jaroslav: *Záhada hlavolamu. Stínadla se bouří*. Praha 1990 (ilustroval Marko Čermák).

### **Der Tschechoslowakische Journalistenverband**

Der Tschechoslowakische Journalistenverband (SČSN) erfüllte nach dem Zweiten Weltkrieg eine bedeutende Rolle bei der Kontrolle und Leitung der Massenmedien. Nach der Machtübernahme durch die Kommunisten im Februar 1948 verlief die erste Welle der Säuberungen von unbequemen Mitgliedern der Journalistenorganisation. Der Verband diente bis auf einige vereinzelte Ausnahmen als eine zuverlässige Stütze des kommunistischen Regimes. Im Vergleich mit anderen freiwilligen gesellschaftlichen Organisationen wies er eine unterschiedliche innere Struktur auf, wobei er seinen Mitgliedern die Beteiligung an mannigfaltigen Interessenssektionen ermöglichte.

Die Veränderungen der tschechoslowakischen Gesellschaft am Anfang der 1960er Jahre, die mit der Betonung der Reformideen Hand in Hand gingen, hatten zahlreiche Personalwechsel zur Folge. Sie mündeten in den Sondertag des Journalistenverbandes im Juni 1968. Der Glaube an eine demokratischere und freiere Arbeit der Journalisten wurde relativ bald durch den Einmarsch der Truppen des Warschauer Paktes in die Tschechoslowakei zerstört. Die Verbandsleitung versuchte anfangs, die Kontinuität mit der Reformentwicklung zu bewahren. Im September 1969 unterlag sie allerdings endgültig den Anhängern der Normalisierung. Es folgten umfangreiche Säuberungen, die eine Abkehr von der in Meinungen und Genres mannigfaltigen Journalistik zum Dienst der einzigen regierenden Partei zur Folge hatte. In den folgenden Jahren wurde die Identifikation des Verbands mit der Politik der kommunistischen Partei fortgesetzt. Erst die Demokratisierung der Verhältnisse in der Tschechoslowakei nach der Wende von 1989 brachte eine grundsätzliche Verwandlung der Journalistenorganisation. Im Januar 1990 wurde der Journalistenverband aufgelöst, da er nach der Meinung seiner damaligen Vertreter allzu viel mit dem negativen Erbe der kommunistischen Ära belastet war.

In der Studie werden zudem der wichtige Bereich des Record Managements und der Kontakt mit dem Staatlichen Zentralarchiv und später Nationalarchiv erörtert. Des Weiteren werden der Bestand Archiv des Journalistenverbandes und die Publikationsstätigkeit des Urhebers aus archivarischer Sicht charakterisiert.

### **The Union of Czechoslovak Journalists**

The Union of Czechoslovak Journalists (SČSN) played an important role in control and management of mass media after the WWII. After February 1948, the journalist union went through the first wave of cleansing from unwanted members. Therefore, apart from rare exceptions, the Union worked as a reliable pillar of the Communist regime. In comparison with other voluntary social organisations, it had a different inner structure when it gave its members the possibility to get involved in various interest sections.

The changes in the Czechoslovak society, obvious at the beginning of the 1960s and connected to the emphasis on the reform ideas, caused important personnel changes



---

*that culminated in an extraordinary congress of the SČSN in June 1968. The hope in a democratic and free journalist work was soon cut off by the invasion of the Warsaw Pact armies into Czechoslovakia. The Union presidency first tried to keep the continuity with the reform development, yet, in September 1969, it definitely went over into the hands of the “normalisation” supporters. Large cleansing followed, which meant a departure from multifaceted and multi-genre journalism to the writing in service of one ruling party. Following years saw a full identification of the Union with the policy of the Communist Party; only the democratisation of the situation in Czechoslovakia in November 1989 brought a radical change to the journalists’ organisation. In January 1990, the Union of Czechoslovak Journalists was disbanded, since it had, according to several of its representatives, too much of a negative burden from the Communist era.*

*The paper also describes an important part of the pre-archive work and contacts with the State Central Archives, later National Archives. It does not avoid the archival characteristics of the Syndicate of Journalists Archive and the publishing activities of the originator.*